

Piutschas – spezias d’amfibis main enconuschentas

■ Las piutschas appartegnan ensemen cun ils salamanders als amfibis cun cua. Quels furman, sper las raunas ed ils rustgs, ina da las duas gruppas principals entaifer la classa dals amfibis. Las piutschas vivan bain sin la terra, ma returnan en l’aua per la paregliaziun/ per fregar. In’ulteriura differenza tar ils salamanders exista en il fatg che las piutschas han la pel glischna e glittusa, entant ch’ils salamanders èn per ordinari segnads d’ina pel sitga e variclusa (pia sumegliant a la differenza tranter raunas e rustgs). Piutschas datti en l’America dal Nord, l’Europa, en l’Asia dal Vest e da l’Ost ed en il Giapun. Surtut ils mastgels da las spezias europeicas han in bel vestgi da nozzas durant la paregliaziun. Uschia attiran els las femellas che n’han ni cresta ni strivla d’argent vi da la cua.

Amants raffinads – paregliaziun, multiplicaziun e metamorfosa da las piutschas

A l’exempel da la piutscha crestada sa lascha observar bain il ritual da paregliaziun: La femella ha il venter plain ovs. Il mastgel da sia vart fa impressiun cun la cresta dentada e la glischur argentina da la cua. Il mastgel noda davant la femella vi e nà e fa reclama per sasez cun ses «vestgi da nozzas». El dera odurs, numnadas feromons, d’ina glonda che sa chatta a la ragisch da la cua. Cun agid da la cua dirigia el las odurs en direcziun da la femella.

Alura depona il mastgel il sperma. El stauscha la femella en las costas e la maina uschia sur il sperma vi. La femella prenda si il sem cun sia cloaca.

Er il svilut da la piutscha crestada è tipic per las spezias cun larvas da l’aua: Piutschas mettan in ov suenter l’auter. Immediat suenter che la femella ha mess l’ov, zuglia ella quel en in fegl. Uschia zuppa ella l’ov d’inimis. Questa metoda è bler meglra che da metter ils ovs mo en l’aua. I dat anc autras piutschas che pacheteschon lur ovs, sco per exempel piutschas da l’America dal Nord e las piutschas dal venter cotschen da l’Orient Extrem.

L’ov d’ina piutscha sa divide l’emprim sco quel d’ina rauna en duas, lura en quatter ed en otg cellas ed uschia vinavant enfin che l’ov è in mantun da cellas che sumeglia ina mura. Suenter in’emna sa furma in embrio. Ins vesa uss gia il chau, la cua e las gobas da la membra. L’embrio sa sviluppa fitg spert e la larva sorta da l’ov gia suenter circa trais emnas.

Las larvas da las piutschas han eglgs gronds. Ellas sa nutreschan normalmain da pileschs e da vermaniglia. Questas larvas han trais pèra brantschas plimadas. Las sitolas-rauna han mo dua pèra brantschas. Las larvas da la piutscha sviluppan l’emprim las chommas davant. Las sitolas da la rauna percenter sviluppan l’emprim las chommas davos.

Il corp vegn pli lung e la cua daventa pli ferma. La furma dal corp sa sviluppa. Las chommas davos èn anc bler pli curtas che las chommas davant. Quellas èn lungas e satiglias. Pli tard sa furman il chau, la bucca, il corp, las chommas e la cua. Uschia sumeglia la larva plaunsieu ina piutscha creschida.

Piutscha crestada (mastgel).

Piutscha cotschna: larva cun brantschas (sura) ed animal creschi.

Piutscha cotschna

Cumparsa

La piutscha cotschna è ina spezia fitg bella. Las femellas cuntanschan ina grondezza da fin 12 centimeters, ils mastgels da fin 9 centimeters. La vart sura è brinenta fin blauenta e marmorada en colurs stgiras. Sin las flancas han las piutschas cotschnas ina strivla alva punctada cun flatgs nairs. Il venter è oransch.

Spazi da viver

La piutscha cotschna preferescha las regiuns muntagnardas da l’Europa. Ella cumpara en l’entira Svizra – auter ch’èn il Tessin dal Sid – fin ad in’ autezza da 3000 meters sur mar. Ella è la spezia da piutschas la pli frequenta. La piutscha cotschna viva en auas mortas e sin la terra. La gronda part da sia vita passenta ella en gauds e sin prads umids. L’enviern po ella sa trategnair tant sin la terra sco er sin il fund da flums e d’auals.

Moda da viver

La pel da la piutscha è fina ed umida (grazia a las glondas da mucosa). Sco tar mintga animal cun sang fraid correspunda la temperatura da ses corp adina pli u main a quella da ses ambient. Per sa proteger cunter il chaud banduna la piutscha ses zup mo la notg e cur ch’i plova. Ella sa nutrescha da differents animalets da l’aua.

Reproducziun

Per sa reproducir va la piutscha cotschna la primavaira en in puz u en in lajet. Il mastgel ha lura bellezza colurs. La cua ha uss ina nudaglia cun cresta cun la quala la piutscha sa remblar bain. Durant pliras emnas vivan las piutschas sco ils peschs. Mo per trair flad vegnan ellas da temp en temp a la surfatscha da l’aua.

Curt suenter la copulaziun depona la femella ils ovs. La femella fixescha mintga ov vi d’ina planta da l’aua. Las larvas da la piutscha tiran flad cun brantschas. Ellas han ina nudaglia da remblar. Las chommas sa sviluppan suenter in temp. La stad creschan las larvas e daventan piutschas giuvnas. Uss bandunan ellas l’aua. Las brantschas èn svanidas ed ils pulmuns èn sa sviluppads cunplettaimain. Cur che las piutschas èn sexualmain madiras returnan ellas en l’aua.

Piutscha-palma

Cumparsa

La piutscha-palma è ina spezia pitschna, gracila; ils mastgels cuntanschan ina lunghezza da 8,5, las femellas da 9,5 centimeters. Il dies è brin, las varts èn coloradas brin melnas. Il venter è dal temp da paregliaziun mellen cler. Femellas en vestgi da terra ed animals giuvens portan mintgant in lingia cotschna si dies. En lur vestgi d’aua portan ils mastgels pels da nudar marcantas vi dals pes davos; en pli è la cua munida cun in fil da fin ad otg millimeters lunghezza. Las femellas cun lur cumparsa modesta sa laschan tgunschamain scumbigliar cun quellas da la piutscha strivlada.

Spazi da viver

La piutscha-palma fa part da la fauna atlantica fin subatlantica e viva en l’Europa dal Vest. Ses territori da derasaziun principal furma la Frantscha; vers ost cumpara ella fin en parts da la Svizra e Germania. Il spazi da viver tipic furman territoris da guauds da feglia en muntognas mesaunas. Là sa trategna la piutscha-palma en lieus frestgs en vischinanza da l’aua.

Moda da viver

Questa spezia va pli savens en l’aua che autras piutschas. Animals creschids sa trategnan dal favrer/mars fin l’entschatta da la stad en l’aua. Il temp da fregar per propi dura dal mars fin il matg. Silsuenter returnan ils individis en lur habitats sin la terra, nua ch’els ruaussan durant il di sut tscheps, crappa u feglia morta. La notg fan els chatscha sin insects e verms. En l’aua sa nutreschan els en pli, sco tut las piutschas da l’aua, da larvas d’insects, arlogns da l’aua, ma er dad ovs e larvas da piutschas (inclus da l’atgna spezia) e d’overa da rauna.

Reproducziun

Las larvas che sa sviluppan dals maximalmain 450 ovs singuls ch’ina femella po producir per onn, dovran suenter ina fase embrionala da trais fin quatter emnas anc ca. dus fin trais mais fin tar la metamorfosa finala. Fin lura sa nutreschan las larvas, che na sa laschan betg distinguer da quellas da la piutscha strivlada, surtut da giombers fitg pitschens e da larvas da mustgins. Suenter avair cuntanschi ina lunghezza da 3 fin 4 centimeters ed esser ids sin terra, vai anc fin il segund onn da

vita fin ch’ils animalets èn sexualmain madirs.

Piutscha strivlada

Cumparsa

La piutscha strivlada è suren brina e sut-en oransch. Ils flatgs sin il corp èn levamain nairs. Omaduas schlattas han da las varts dal chau strivlas cleras e stgiras ch’alterneschan – da qua deriva er il num da la spezia. Durant il temp da fregar ha il mastgel ina cresta si dies. Per in laic sa laschan las femellas strusch distinguer da quellas da la piutscha-palma.

Spazi da viver

Questa spezia è derasada en pliras sutspezias en quasi l’entira Europa (cun excepziun dal sidvest e da la Scandinavia dal Nord) sco er en il nordvest da l’Asia Anteriura. En l’Europa Centrala fruntan ins quasi dapertut sin questa spezia – per ordinari en regiuns bassas, ma per part tuttavia er en autezzas sur 1000 m. En la Basa furma questa spezia la piutscha la pli frequenta. La piutscha strivlada preferescha cuntradas mez avertas fin avertas; en la muntogna sa trategna ella però er en gauds spess. Sco spazis vitals vegnan en dumonda prads cun saivs vivas, urs da gauds, curtins e parcs natirals, chavas da glera abandonadas sco er rivas d’auas. L’animal s’adattescha fitg bain a midadas da l’ambient e vala sco suondacultura.

Moda da viver

Questa spezia sa nutrescha durant la notg d’insects, verms ed auters animals pitschens; durant il di e durant fasas sitgas sa zuppa ella sut crappa, feglia e ragischs. Durant sa trategnair la primavaira e l’entschatta da la stad en l’aua, consumeschan els surtut ova da raunas e sitolas, giombers pitschens, ma er ovs e larvas da piutschas.

Sco plazzas da fregar preferescha questa spezia pitschens puzs e lajets ritgs da plantas subaquaticas. Grazia a sia cua da remblar è la piutscha strivlada movibla sco in pesch. Regularmain noda ella a la surfatscha a trair flad. En cas da privel scappa ella svelt sin il fund da l’aua u sa zuppa tranter las plantas da l’aua. Fin il fanadur ha la gronda part da las piutschas strivladas bandunà l’aua e viva sin terra; intgins exemplars vivan però er pli ditg u quasi adina a moda aquatila. L’october u november sa retiran ils animals en refugis sutterrans che protegian cunter schelira; intgins enverneschan er en l’aua.

Reproducziun

Sco las autras spezias da piutschas migrescha er la piutscha strivlada a partir dal favrer u mars tar las auas da fregar. Questas migraziuns èn savens colliadas cun gronds privels, per exempel sch’i ston vegnir traversadas vias. En l’aua preschenta il mastgel a la femella sia coluraziun e la cresta e deraa substanzas odorantas sexualas. Reagescha la femella sin ses cortejar cun nudar vers il partenari e tutgar quel cun il piz dal gniv, depona quel in pachet da sperma sin il fund da l’aua; sinquai noda la femella sur il sem e prenda si quel en sia cloaca. Intgins dis pli tard depona la femella tranter 100 e 300 ovs fructifitgads ch’ella tatga vi da plantas da l’aua u vi da feglia morta sin il fund da l’aua.

Piutscha crestada

Cumparsa

La piutscha crestada è da statura vaira gronda e ferma, il chau è lad. Ils mastgels

cuntanschan ina lunghezza da 10 fin 18 centimeters, las femellas dad 11 fin 20 centimeters. La vart sura è da color grisch naira, las varts èn granuladas alvent ed il venter è mellen u oransch cun flatgs nairs.

Igl existan quatter sutspezias da la piutscha crestada; en il fratemp vegnan quellas per part er consideradas mintgina sco atgna spezia. Er la piutscha marmorisada da la Frantscha e da la Spagna sa pareglia mintgant cun la piutscha crestada.

Spazi da viver

Quest amfibi è derasà da la Frantscha dal Vest e las Insulas Britannicas sur l’entira Europa Centrala e Scandinavia dal Sid fin en la Russia dal Vest. Vers sid cumpara la spezia be fin en las regiuns bassas situadas en il nord da las Alps.

La piutscha crestada preferescha las auas stagnantas e cunzunt lieus suleglivos. Ins la chatta oravant tut en ils gauds da riva, en bratschs morts da flums ed en puzs. En Svizra enconusch’ins la spezia en circa 300 lieus. La spezia è periclitada en l’entira Europa; il dumber d’individis è surtut sa diminui cun drenar puzs e duvra insecticids.

Moda da viver

Animals creschids van la notg en tsher-tga da vivonda e sa nutreschan surtut da verms da plievgia, glimajas, insects e lur larvas. Magari tschiffan els schizunt pitschens parents, per exempel piutschas strivladas. Il nutriment vegn tragutti entir.

Piutschas crestadas vegnan da lur vart tschiffadas da diversas spezias d’utschels, da serps, misarogns, fiergnas e peschs. Sco tar las autras piutschas èn er lur ovs e las larvas en privel da vegnir magliads da divers animalets che vivan en l’aua.

Reproducziun

Dal temp da paregliaziun sviluppan ils mastgels si dies e vi da la cua ina cresta vaira auta e dentada; cuntrari a quella da la piutscha strivlada è la cresta interrutta vi da la ragisch da la cua. Suenter avair bandunà l’aua sa reducescha la cresta vers la fin da la stad e fa plaz ad ina cumparsa pli modesta. La paregliaziun sco tala ed il svilut da la larva succeda tar la piutscha crestada sco er tar la piutscha crestada alpina a moda sumeglianta sco descrit tar las autras spezias.

Piutscha crestada alpina

Cumparsa

Fin ils onns 1980 vegniva la piutscha crestada alpina considerata sco sutspezia da la piutscha crestada; dapi lura vala quella sco atgna spezia. La piutscha crestada alpina è levat pli gronda che la piutscha crestada. Sia cresta n’è betg dentada uschè ferm sco quella da ses proxim parent. Sco caracteristica exteriura per distinguer las duas spezias vala tar la piutscha crestada alpina surtut la mancanza dals flatgs alvs vi da las varts.

Derasaziun

Il territori da derasaziun principal da questa spezia furma quasi l’entira Italia; vers nord cumpara la piutscha crestada alpina er en il Tessin, en las parts meridionalas da l’Austria, en la Slovenia ed en la Croazia.

En l’ autezza è la spezia da chasa fin stgars 1900 meters sur mar. En il sid dal territori da derasaziun è la spezia geneticamain bundant pli omogena che en il nord; quai explitgescha la scienza cun ils moviments da migraziun ch’han gi lieu dapi la fin dal temp da glatsch.

La preschentaaziun:
Dossier «Piutschas indigenas».

Dapli infurmaziuns:
Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=1797
www.chattà.ch

Piutscha strivlada (femella).

FOTOS PD